ВЯЧЕСЛАВ РЖІГА.

ДО ТЕКСТУ СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ.

Ця замітка торкається тлумачення двох місць Слова і дає до них пояснення, що не погоджується з коментарем багатьох дослідників і почасти висуває міркування ще не використані в існуючій літературі. Мова йтиме про такі місця пам'ятки: 1) „Тогда при Олзѣ Гориславличи сѣяшется и растяшеть усобицами; погибашеть жизнь Даждь-Божа внука"... (І вид., с. 16, 17); 2) „...свивая славы оба полы сего времени"... (с. 6).

Тлумачачи перше місце: „Тогда при Олзѣ Гориславличи"..., багато коментарів Слова вважало за потрібне подавати ті чи ті поправки на тій підставі, що, на їхню думку, при словах „сѣяшется и растяшеть" нема підмета. Так Потебня висловив здогад, „що автор або один із перших списувачів зробив одну з помилок, що виникають від захоплення думки наступним, помилок, що їх утрируеться в потішній мові навиворіт... А саме автор (чи списувач) написав ὑστερότρωτον: „при Олзѣ Гориславличи сѣяшется" замісць: „при Олзѣ Святославличи горе сѣяшеться". Звичайно, можливо теж, що списувач поставив горе один раз замісць: „при Гориславличи горе сѣяшеться" [1]). Аналогічне тлумачення з виділенням слова „горе" як суб'єкта подав і Барсов: „Тогда при Ользѣ горѥ славлѧчиⁿ сѣяшется и растяшеть усобицами", перекладаючи:

„Тогда при Олеге, горе, похваляяся,
Семенами рассевалося
И от усобиц росло оно—плодилося" [2]).

Однаково з Потебнею та Барсовим В. М. Перетц вважає, що при словах „сѣяшется и растяшеть" нема підмета, якого приховано, на його думку, в слові „усобицами", якщо поділити його на дві частини: „усобиця" та „ми", і вбачити в останнім dativus ethicus, знайомий слову: „что ми шумить, что ми звенить" [3]).

Але з наведеним тлумаченням не можна погодитися, бо вживання dat. ethic. у виразі „что ми шумить"... цілком зрозуміле: тут передається безпосереднє враження; в даному ж разі—„Тогда при Олзѣ Гориславличи dat. ethicus не до речі, бо мова йде про події, що були близько 100 років тому. Все це місце, що ми розбираємо, зовсім не потрібує, як нам здається, ні виправлення, ні нового розділення слів. Суб'єктом являється слово „жизнь" при трьох предикатах: „сѣяшется", „растяшеть", „погибашеть". Це тим можливіше, що в старовину слово „жизнь" мало инше значіння, ніж тепер, і визначало: „багатство", „власність". Можливість же для давнього часу такої конструкції, що в називному відмінку стоїть не

---

[1]) А. Потебня. Слово о полку Игореве. Текст и примечания. 2-е изд. Хар. 1914, с. 56.

[3]) Слово о полку Игореве, как художественный памятник Киевской дружинной Руси. Исследование Е. В. Барсова, т. 11, Москва, 1887 г., стр. 199.

[3]) Заметки к тексту слова о полку Игореве. Стаття В. М. Перетца в „Sertum Bibliologicum" в честь президента Русского Библиологического Общества проф. А. И. Маленка. Пет. 1922, с. 137—145, а також акад. Володимир Перетц. Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку Вступ. Текст. Коментар. У Київі, 1926, с. 206. (Українська Академія Наук. Збірник історично- філологічного відділу, № 33).

те, що сіють, а те, що засівають: земля, поле і т. п., знаходить підтвердження: 1) у словосполученні самого Слова о полку Ігоревім, бо в иншому місці його маємо: „Чръна земля подъ копыты костьми была посѣяна, а кровію польяна“... (17, 18); 2) у мові Кирила Туровського, де читаємо: „се бо душа моя, яко земля не сѣянна, не можетъ о себѣ принести плода“ [1]). Отже розуміння місця, що ми тлумачимо, можна резюмувати таким його перекладом: „Тоді, при Олезі Гориславичу, засівалась, зростала усобицями й гинула власність Даждь-божого внука“. Ще одним доводом за те, що подане місце не потребує ніяких поправок, може бути й відомий припис в Апостолі 1307 р., який дуже добре зберіг розуміння цієї фрази: „Сего же лѣта бысть бой на Русской земли. Михаилъ съ Юрьемъ о княженье Новгородськое. При сихъ князехъ сѣяшется и ростяше усобицами, гыняше жизнь наша, въ князѣхъ которы и вѣци скоротишася человѣкомъ“. Припис яскраво свідчить, що й в невідомих давніших списках Слова раніш 1307 р. цікавий для нас уривок тексту читався так само, як у першому виданні.

Перейдем до другого місця: „свивая славы оба полы сего времени“.. (6). Тут Буслаєв [2]), Тіхонравов [3]), Вс. Мілер [4]), а слідом за ними й В. М. Перетц [5]), пропонував читати замісць „слави“—„славію“. Та повторюючи цю поправку, новітній коментатор не взяв на увагу грунтовно мотивовану думку Жданова, який в своїй статті: „Литература Слова о полку Игореве“ зауважував: „Навряд чи є потреба „славы“ виправляти на „славію“. В Слові о полку Ігоревім „слава“ представляється як пісня, спів („пѣвше пѣснь старымъ княземъ, а потомъ молодымъ пѣти—Слава Игорю Святославичу“ і т. д.; струни Бояна „сами князем славу рокотаху“), а спів порівнюється з тим рухом, що зазначається словами: вити, витися („Дѣвици поють на Дунаи, вьются голоси чрез море до Кіева“). „Свивать славы“—звуки хвальних пісень старим князям зливати зі звуками нових славлень (що до „слави“ accus. plur. порівн. в билинах: „славы поют“ [6]). Аргументація Жданова тим більше гідна прийняття, що за неї можна навести доводи і з сучасної слову літератури. Споріднення образу „вити хвальні пісні“ та образу „вити вінки“, „вінчати“ підтверджується таким місцем із Кирила Туровського: „Досде же слово окративше, пѣсми, яко цвѣты, святую церковь вѣнчаемъ и праздникъ украсимъ“ [7]). Вираз „обаполы“ треба розуміти, звичайно, в значінні прислівника, як це показав ще Потебня [8]), і писати сукупно—в розумінні з обох боків, навколо; инше розуміння, а саме: обидві половини цього, себ-то теперішнього часу,—не дає задовольняючого з'ясовання тексту.

Отже: 1) треба залишити подане місце без ніяких поправок, опріч сполучення „оба полы“—в одно слово; 2) треба прийняти доводи Жданова й приєднатися до того тлумачення поданого місця, яке вперше висловив ще Максимович, коли він переклав його українською мовою так: „Коли-б ти извив був славу вкруг сеі години“! [9])

---

[1]) Молитвы на всю седмицу Кирилла еп. Туровского. Православный Собеседник, 1857 г., с. 308.

[2]) Ф. Буслаев. Историческая хрестоматия церковно-славянского и древне-русского языков. М. 1861, с. 600. [3]) Н. Тихонравов. Слово о полку Игореве. М. 1866, с. 2.

[4]) Вс. Миллер. Взгляд на Слово о полку Игореве М. 1877, с. 164, 191.

[5]) Вол. Перетц. Слово о полку Ігоревім. У Київі, 1926, с. 95, 147.

[6]) И. Н. Жданов. Литература Слова о полку Игореве. Сочинения И. Н. Жданова. т. I, издание Отделения русскаго языка и словесности Акад. Наук СПБ. 1904, с. 432, прим.

[7]) Слово Кирилла Туровского на цветную неделю. Рукописи гр Уварова, т. II, СПБ., 1858, с. 10. [8]) А. А. Потебня. Слово о полку Ігореве. Харьков, 1914, с. 20.

[9]) „Песнь о полку Игореве“ Максимовича („Украинец“, издаваемый Михаилом Максимовичем, кн. I, Москва, 1859 г., стр. 49—86).